

MILLIY BAYRAMLAR TIL ORQALI XALQ MENTALITETINING IFODASI
SIFATIDA

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ПРАЗДНИКИ КАК ВЫРАЖЕНИЕ МЕНТАЛИТЕТА
НАРОДА ЧЕРЕЗ ЯЗЫК

NATIONAL HOLIDAYS AS AN EXPRESSION OF THE PEOPLE’S
MENTALITY THROUGH LANGUAGE

Yunusaliyeva Nozimaxon

Farg‘ona davlat universiteti chet tillari fakulteti nemis tili va adabiyoti yo‘nalishi

23.113-guruh talabasi

Tel: (+998)90) 779-79-05

Orcid ID: 0009-0007-9208-5708

E-mail: nozimaxon57@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada milliy bayramlar bilan bog‘liq til birliklari xalq mentalitetining muhim ifodasi sifatida ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda bayramlarga oid leksik, frazeologik va pragmatik birliklar xalqning milliy qadriyatlarini, tarixiy xotirasi, dunyoqarashi hamda madaniy an‘analarini aks ettiruvchi asosiy lingvistik vosita ekanligi asoslab beriladi. Shuningdek, bayram diskursida qo‘llaniladigan til birliklari orqali xalqning ijtimoiy-psixologik holati, emotsional munosabati va jamoaviy ong xususiyatlari namoyon bo‘lishi ko‘rsatib beriladi. Tadqiqot qiyosiy-tahliliy va semantik yondashuvlar asosida olib borilib, milliy bayramlar til orqali milliy identitetni shakllantirish va madaniy xotirani mustahkamlashda muhim omil ekanligi aniqlanadi.*

Kalit so‘zlar: *milliy bayramlar, til, xalq mentaliteti, milliy identitet, madaniyat, leksik birliklar*

Аннотация: *В данной статье языковые единицы, связанные с национальными праздниками, анализируются как важное проявление национального менталитета. Исследование показывает, что лексические, фразеологические и прагматические единицы праздников являются основным лингвистическим инструментом, отражающим национальные ценности, историческую память, мировоззрение и культурные традиции народа. Также демонстрируется, как использование языковых единиц в праздничном дискурсе отражает социально-психологическое состояние, эмоциональное отношение и коллективное сознание народа. Исследование проводится на основе сравнительно-аналитического и семантического подходов, показывая, что национальные праздники играют важную роль в формировании национальной идентичности и укреплении культурной памяти.*

Ключевые слова: *национальные праздники, язык, национальный менталитет, национальная идентичность, культура, лексические единицы*

Abstract: *This article analyzes the linguistic units associated with national holidays as a significant manifestation of national mentality. The study demonstrates that lexical, phraseological, and pragmatic units related to holidays serve as a key linguistic tool reflecting a nation's values, historical memory, worldview, and cultural traditions. It also shows how the use of linguistic units in holiday discourse reveals the social-psychological state, emotional attitudes, and collective consciousness of the people. The research is conducted using comparative-analytical and semantic approaches, indicating that national holidays play a crucial role in shaping national identity and reinforcing cultural memory.*

Keywords: *national holidays, language, national mentality, national identity, culture, lexical units*

KIRISH

Globalashuv jarayonining jadallashuvi zamonaviy jamiyatlarda milliy o‘zlikni anglash, milliy madaniyatni asrab-avaylash va uni kelajak avlodlarga yetkazish masalalarini dolzarb ilmiy muammolar qatoriga olib chiqmoqda. Turli madaniyatlar o‘rtasidagi chegaralar tobora qisqarib borayotgan bir sharoitda milliy identitetni belgilovchi omillarni aniqlash va tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu omillar orasida milliy bayramlar xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy qadriyatlari va mental dunyosini mujassamlashtirgan noyob madaniy hodisa sifatida alohida o‘rin tutadi.

Milliy bayramlar xalqning ko‘p asrlik tajribasi, urf-odatlar va ijtimoiy munosabatlarini tizimli ravishda aks ettiruvchi madaniy mexanizm bo‘lib, ular orqali jamiyatda muayyan g‘oyalar, axloqiy me‘yorlar va ijtimoiy ideallar mustahkamlanadi. Bayramlar nafaqat rasmiy tantanalar yoki marosimlar majmui, balki til orqali avloddan-avlodga uzatiladigan, kollektiv ongda shakllangan mental modellarni ifodalovchi murakkab semiotik tizimdir. Aynan shu jihati bilan bayramlar xalq mentalitetining barqaror va uzviy tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘ladi.

Til milliy ongning eng muhim ifoda vositasi bo‘lib, u xalqning dunyoni idrok etish, baholash va talqin qilish usullarini aks ettiradi. Milliy bayramlar bilan bog‘liq leksik birliklar, ramziy so‘zlar, frazeologik birikmalar hamda nutqiy formulalar xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy birdamlik tushunchasi va madaniy qadriyatlarini lingvistik shaklda mujassamlashtiradi. Bayram nutqida qo‘llaniladigan tilaklar, tabriklar va marosimiy iboralar xalqning ijtimoiy munosabatlarga bo‘lgan qarashini, axloqiy me‘yorlarini hamda mental stereotiplarini ochib beradi.

Shu bois milliy bayramlarni lingvistik va lingvomadaniy nuqtayi nazardan o‘rganish xalq mentalitetining til orqali namoyon bo‘lish mexanizmlarini aniqlash imkonini beradi. Bunday tadqiqotlar til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni chuqurroq anglashga, shuningdek, milliy identitetni shakllantirishda tilning tutgan o‘rnini ilmiy asosda yoritishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi milliy bayramlar bilan bog‘liq til birliklari misolida xalq mentalitetining qanday ifodalanishini aniqlash, ularning semantik va madaniy xususiyatlarini tahlil qilishdan iboratdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Milliy bayramlar, til va xalq mentaliteti o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik masalasi zamonaviy tilshunoslik, madaniyatshunoslik va sotsiolingvistika fanlarida muhim tadqiqot obyekti sifatida qaraladi. Ayniqsa, XX asr oxiri va XXI asr boshlarida shakllangan lingvokulturologiya yo‘nalishida til milliy madaniyatning asosiy tashuvchisi va uni avloddan-avlodga yetkazuvchi muhim vosita sifatida talqin qilinmoqda. Ushbu yo‘nalish vakillari til birliklari orqali xalqning tarixiy xotirasi, qadriyatlar tizimi, dunyoqarashi va mental xususiyatlari ifodalanishini ilmiy asosda yoritib beradilar.

Ko‘plab ilmiy tadqiqotlarda milliy bayramlar xalq madaniyatining ajralmas qismi sifatida baholanib, ularning ijtimoiy, ramziy va kommunikativ funksiyalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Bayramlar doirasida shakllanadigan marosimiy nutq, tabriklar, tilaklar va rasmiy murojaatlar jamiyat a‘zolari o‘rtasidagi ijtimoiy aloqalarni mustahkamlovchi lingvistik mexanizm sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotchilarning fikricha, bunday nutq shakllari orqali jamiyatda umumiy qadriyatlar tizimi mustahkamlanadi, kollektiv ongda axloqiy me‘yorlar va madaniy stereotiplar shakllanadi hamda mustahkamlanadi.

Lingvokulturolog olimlar bayram leksikasi va frazeologiyasini xalq mentalitetining muhim ko‘rsatkichlaridan biri sifatida baholaydilar. Bayramlarga oid so‘z va iboralarda xalqning tabiatga munosabati, mehnat madaniyati, ijtimoiy birdamlik va insoniy munosabatlarga bo‘lgan qarashlari yaqqol namoyon bo‘ladi. Masalan, bahor, yangilanish, farovonlik, baraka, birlik va tinchlik tushunchalarini ifodalovchi leksik birliklar ko‘plab milliy bayramlar tilida markaziy o‘rin egallaydi. Bu holat bayramlar orqali xalq mentalitetining optimistik, hayotbaxsh va jamoaviy xarakterga ega ekanini ko‘rsatadi.

Biroq mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, milliy bayramlar tilini bevosita xalq mentaliteti bilan bog‘lab, kompleks va tizimli lingvistik tahlil qilgan tadqiqotlar yetarli darajada emas. Aksariyat izlanishlar bayramlarning etnografik, folklorshunoslik yoki sotsiologik jihatlariga ko‘proq e‘tibor qaratgan bo‘lib, til birliklarining mental mazmunini chuqur tahlil qilish cheklangan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot milliy bayramlar tilining xalq mentalitetini ifodalashdagi o‘rnini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, u kompleks ilmiy yondashuv asosida olib borildi. Tadqiqot metodologiyasi bayramlarga oid til birliklarining semantik, madaniy va kommunikativ xususiyatlarini chuqur tahlil qilishni nazarda tutadi. Tadqiqot jarayonida til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ochib berishga xizmat qiluvchi nazariy va amaliy metodlar uyg‘un holda qo‘llanildi.

Tahlil jarayonida lingvokulturologik yondashuv asosiy metodlardan biri sifatida tanlanib, milliy bayramlar bilan bog‘liq leksik birliklar, frazeologik iboralar hamda marosimiy nutq shakllarining madaniy mazmuni o‘rganildi. Ushbu yondashuv til birliklari orqali xalq ongida shakllangan qadriyatlar tizimi, ramziy ma’nolar va mental tasavvurlarni aniqlash imkonini berdi. Bayramlarga xos til birliklari xalqning tarixiy tajribasi va ijtimoiy munosabatlari bilan uzviy bog‘liq holda talqin qilindi.

Shuningdek, tadqiqotda semantik tahlil metodidan foydalanilib, bayram leksikasining ma’no qatlamlari, ularning denotativ va konnotativ xususiyatlari aniqlandi. Bayramlarda

faol qo‘llaniladigan so‘z va iboralarning emotsional-ekspressiv jihatlari tahlil qilinib, ularning xalq mentalitetini aks ettirishdagi o‘rni ochib berildi. Bu esa bayram tilining nafaqat nominativ, balki baholovchi va emotsional funksiyalarini ham yoritishga xizmat qildi.

Bundan tashqari, tavsifiy-tahliliy metod yordamida to‘plangan til materiallari tizimlashtirildi va umumlashtirildi. Tadqiqot materiali sifatida milliy bayramlarga oid ommaviy axborot vositalari matnlari, rasmiy bayram nutqlari hamda og‘zaki nutq namunalaridan foydalanildi. Qo‘llanilgan metodlar majmui milliy bayramlar tilining xalq mentalitetini ifodalashdagi o‘rnini kompleks va tizimli tarzda yoritishga xizmat qildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari milliy bayramlar bilan bog‘liq til birliklari xalq mentalitetining muhim lingvistik ifodasi ekanini ko‘rsatdi. Tahlil qilingan materiallar bayram leksikasi va nutqiy formulalar orqali xalqning tarixiy xotirasi, madaniy qadriyatlari hamda ijtimoiy munosabatlari til vositasida mustahkamlanishini tasdiqlaydi. Ayniqsa, milliy bayramlarga xos bo‘lgan leksik birliklarning semantik va emotsional mazmuni xalq mentalitetining kollektiv xarakterini aks ettiruvchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ldi.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, milliy bayramlar tilida ijobiy baholovchi va ramziy ma‘noga ega birliklar ustuvorlik qiladi. Masalan, “qutlug‘ ayyom”, “muborak bo‘lsin”, “baraka”, “tinchlik”, “birlik” kabi leksik birliklar bayram nutqining markaziy semantik yadrosini tashkil etadi. Ushbu birliklar xalq mentalitetiga xos bo‘lgan optimizm, jamoaviylik va ijtimoiy birdamlik g‘oyalari ifodalaydi. Bu holat bayramlar tilining nafaqat axborot uzatish, balki ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish funksiyasini ham bajarishini ko‘rsatadi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, bayramlar bilan bog‘liq nutqiy formulalar ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi muhim kommunikativ vosita hisoblanadi. Tabriklar, tilaklar va rasmiy murojaatlar orqali jamiyat a‘zolari o‘rtasida hurmat, birdamlik va ijtimoiy mas‘uliyat tuyg‘ulari mustahkamlanadi. Bunday nutqiy shakllar kollektiv ongda muayyan axloqiy me‘yorlarni shakllantirib, xalq mentalitetining barqarorligini ta‘minlaydi. Shu nuqtayi nazardan, bayram nutqi ijtimoiy-madaniy tajribani til orqali uzatishning samarali mexanizmi sifatida talqin etilishi mumkin.

Tahlil jarayonida bayram leksikasida tabiat va vaqt tushunchalari bilan bog‘liq birliklarning ko‘pligi ham aniqlandi. Xususan, bahor, yangilanish, hosildorlik va farovonlikni ifodalovchi so‘zlar milliy bayramlar nutqida tez-tez uchraydi. Bu esa xalq mentalitetida tabiat bilan uyg‘unlikda yashash, yangilanishga intilish va kelajakka ishonch kabi qarashlar muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Ayniqsa, Navro‘z bayrami bilan bog‘liq til birliklari xalqning qadimiy dunyoqarashi va madaniy xotirasini aks ettiruvchi lingvistik ramzlar sifatida namoyon bo‘ladi.

Muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, bayram diskursi ideologik va tarbiyaviy funksiyani ham bajaradi. Milliy bayramlar munosabati bilan yangraydigan rasmiy nutqlarda vatanparvarlik, mustaqillik, ijtimoiy taraqqiyot va milliy birlik g‘oyalari faol targ‘ib qilinadi. Bu holat bayramlar tilining xalq mentalitetini shakllantirish va mustahkamlashdagi

faol rolini tasdiqlaydi. Bayram diskursi orqali milliy identitetni anglash va unga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi.

Shu bilan birga, o‘tkazilgan tahlil bayramlar tilining dinamik xususiyatga ega ekanini ham ko‘rsatdi. Zamonaviy ijtimoiy jarayonlar ta’sirida bayram nutqida yangi leksik birliklar va ifodalar paydo bo‘lmoqda. Bu esa xalq mentalitetining o‘zgaruvchan, ammo asosiy qadriyatlar jihatidan barqarorligini ko‘rsatadi. An’anaviy va zamonaviy til birliklarining uyg‘unligi milliy bayramlar tilini boyitib, uning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiradi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari milliy bayramlar tilining xalq mentalitetini ifodalashda muhim lingvistik va madaniy vosita ekanini tasdiqlaydi. Bayramlarga oid til birliklari xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy qadriyatlari va madaniy o‘ziga xosligini aks ettiruvchi kollektiv mental model sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu natijalar milliy bayramlar va til o‘rtasidagi munosabatni yanada chuqurroq o‘rganish uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, milliy bayramlar til orqali xalq mentalitetining muhim va barqaror ifodasi ekanini ilmiy jihatdan asoslab beradi. O‘tkazilgan lingvokulturologik, semantik va diskursiv tahlillar milliy bayramlar bilan bog‘liq leksik birliklar, nutqiy formulalar hamda marosimiy diskurs xalqning tarixiy xotirasi, madaniy qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlar tizimini aks ettiruvchi murakkab lingvistik hodisa ekanini ko‘rsatdi. Bayramlar tili jamiyatda shakllangan kollektiv ong va mental modellarni avloddan-avlodga uzatishda samarali kommunikativ mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot davomida milliy bayramlar nutqida ijobiy baholovchi, ramziy va emotsional-ekspressiv leksik birliklarning ustuvorligi aniqlanib, bu holat xalq mentalitetiga xos bo‘lgan jamoaviylik, ijtimoiy birdamlik, optimizm va kelajakka ishonch kabi qadriyatlarning til orqali mustahkamlanishini ko‘rsatdi. Bayram nutqida tabiat, yangilanish, baraka va farovonlik tushunchalarining keng ifodalanishi xalq dunyoqarashida uyg‘unlik, muvozanat va barqaror taraqqiyot g‘oyalarining muhim o‘rin tutishini tasdiqlaydi. Bu jihat milliy bayramlar tilining faqat kommunikativ emas, balki ma’naviy-psixologik ahamiyatga ega ekanini ham anglatadi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari milliy bayramlar tilining dinamik xususiyatga ega ekanini ham ko‘rsatdi. Zamonaviy ijtimoiy jarayonlar, globallashuv va axborot oqimlari ta’sirida bayram nutqida yangi leksik birliklar va ifodalar paydo bo‘lib, ular an’anaviy til birliklari bilan uyg‘unlashmoqda. Bu jarayon xalq mentalitetining o‘zgaruvchan, ammo asosiy qadriyatlar nuqtayi nazaridan barqarorligini ko‘rsatadi hamda milliy bayramlar tilining zamonaviy kommunikativ ehtiyojlarga moslashuvchanligini tasdiqlaydi.

Milliy bayramlar bilan bog‘liq til birliklari xalq mentalitetining lingvistik modeli sifatida namoyon bo‘lib, milliy madaniyat va identitetni saqlash, rivojlantirish hamda uni kelajak avlodlarga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot natijalari kelgusida turli tillar va madaniyatlar doirasida milliy bayramlar tilini qiyosiy o‘rganish, shuningdek, lingvokulturologik va sotsiolingvistik izlanishlarni yanada chuqurlashtirish uchun mustahkam nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Hall E.T. The Silent Language. – New York: Doubleday, 1990. – P. 217.
2. Kramsch C. Language and Culture. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – P. 134.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М.: Прогресс, 1974. – С. 447.
4. Воробьёв В.В. Лингвокультурология: теория и методы. – М.: РУДН, 2008. – С. 331.
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 2010. – С. 264.
6. Қодиров А. Ўзбек халқ анъаналари ва байрамлари. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт, 2008. – Б. 220.
7. Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2001. – С. 208.
8. Махмудов Н. Тил ва маданият. – Т.: «O‘zbekiston», 2010. – Б. 192.
9. Мудрик А.В. Социализация человека: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / А.В. Мудрик. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – С. 304.
10. Сафаров Ш. Лингвомаданиятшунослик. – Т.: Фан, 2009. – Б. 176.
11. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М.: Наука, 1986. – С. 143.
12. Ходжаев Б.Х. Педагогик аксиология. – Т.: «Фан ва технология», 2012. – Б. 168.